

Egészében véve Hermann István, a Lukács-tanítványok egyike, e könyvével méltóan lerotta Lukács iránti kegyeletét. A konkrét adottságok korlátaiból származó hiányosságoktól függetlenül olyan könyvet

kap kézbe az olvasó, amely kiindulópontja lehet minden további kutatásnak és elméleti feldolgozásnak Lukáccsal kapcsolatban.

Bálint István

LUKÁCS GYÖRGY NÉZETEI A FASIZMUSRÓL

(Sziklai László: Lukács és a fasizmus kora, Magvető Kiadó, Budapest, 1985)

Egy rendkívül jól forgatható, kis formátumú könyv járt a kezemben, amelyet a Magvető Kiadó immár másodszori kiadásban jelentet meg az idén, a „Gyorsuló idő” sorozatban. Szerzője, Sziklai László, korunk egyik legnépszerűbb filozófusának álláspontját tanulmányozza a fasizmus megjelenése és hatása kapcsán, főleg az ideológia terén és kevésbé a történelem szempontjából. Mintegy 320 oldalon írónk annak a bizonyítékát adta, hogy jó ismerője Lukács György munkásságának, és nézeteit elemezve megpróbálja megtalálni az összefüggéseket azok között a történelmi események (a náciizmus ideológiájának kialakulása, a világháború kitörése, a fasizmus legyőzése és a szocializmus elöretörése stb.) között, amelyek nagy befolyást gyakoroltak nemcsak a kor politikusaira, hanem filozófusaira is.

Lukács György egy alkalommal így vallott: „A gondolkodó, a filozófus feladata ellenben nem az, hogy egyes kérdéseket a politikus helyett megoldjon, hanem, hogy megválaszolja a kor nagy elméleti problémáit. Ezzel kétségkívül jelentős segítséget nyújt a politikusoknak, de nem teszi lehetővé számukra, hogy nyomban taktikai ötletekre váltsák át az elveket. A marxizmus nagy teoretikusai egyben nagy politikai vezérek is voltak. A marxizmus klasszikusainál a tudomány és

az elmélet volt az elsődleges, a taktika és a stratégia pedig természetesen kapcsolódott a marxista elemzések eredményeihez. Sztálin nem tudta betölteni a marxizmus teoretikusának és a munkásosztály vezérének kettős szerepét. A sztálinizmus elfojtotta a marxista elméletet. Az időszerű politikai helyzetből kivácsolt taktikát és stratégiát, és ami a legrosszabb, mindezt később elméleti köntösbe öltöztette.”¹ Lukács e szavaival máris fölfedte az egyes korszakok elméletének és gyakorlatának egységéről vallott nézeteit, illetve bemutatja azt a hibát, amibe Sztálin, de ugyanúgy a fasiszták ideológusai is beleestek. A fasiszták ugyanis éppen az időszerű gazdaság-politikai válságot kihasználva építették fel ferdehajlamú ideológiájukat és vitték be a kispolgári és éretlen intelligencia körébe. Előbb jelentkezett tehát a lehetőség, a kialakított harcmodor amihez idomították reakciós nézeteiket, persze olyan formában, hogy erejével egy egész világot forgattak föl. A tömegek olyan helyzetbe kerültek, hogy egy imperialista monopol-kapitalizmus akkori uralkodó formájának hatására Németországban, vagy Olaszországban, vakon hittek az államgépezetben, mindinkább saját társadalmi gyakorlatukban. Nem akarni és mégis megcsinálni, ez a szabadság elvesztése és mindenkor

megalázkodást, tehát elidegenedést is jelent. Ezt tette a fasizmus az emberekkel, aminek nagy árat fizetett néhány nemzedék.

A fasizmus megjelenésére Lukács két vastkos művel emlékezett: egyik 1933-ban Moszkvában készült, Hogyan keletkezett a fasiszta filozófia Németországban? címmel, a másik pedig 1941—42-ben íródott Taskentben, Hogyan vált Németország a reakciós ideológia központjává? mintegy folytatásul az előzőnek. Ezenkívül ismeretes még A humanizmus és a barbárság harca című brosúra, és számos cikk folyóiratokban, amelyek szintén hozzájárultak az Ész trónfosztásának későbbi megírásához.

Sziklai László néhány Lukács-mű átdolgozásával próbálja felfedezni azt a jellegzetes álláspontot, miszerint a polgári filozófia hanyatlásával párhuzamosan alakult ki a fasizmus. A hitleri fasizmus ugyanis formailag a monopol-kapitalizmus akkori imperialista alakzata volt, de lényegében kizsákmányolás és elnyomás maradt még akkor is, ha nem ezt vallották. A fasiszta mechanizmus úgy bekebelezte az értelmiséget, hogy a többségben lévő szociáldemokrácia lehetlenné tette a munkásosztály számára, hogy kellő ellenállást nyújtson a feltörő reakciókkal szemben.

„Lukács a fasizmus ideológusainak írásait elemezve részletesen kimutatja, hogy mit vesznek át a kétszen talált filozófiai elméletekből, például, mit használt fel Rosenberg St. Chamberlain és Spengler, Riegl és Worringer nézeteiből. Nem kevesebb figyelmet fordít Lukács a nem klasszikus német filozófiai fasiszta metamorfózisának folyamatára, azoknak a politikai mechanizmusoknak a vizsgálatára, melyek közreműködnek Schopenhauer és Nietzsche, Dilthey és Simmel, Max Weber és Spengler átdolgozásában. Ebben el-

sősorban az a szándék vezet, hogy sokoldalúan megvilágítsa: hogyan merítenek Hitler, Rozenberg, Goebbels, Bäumlér és társaik a felhasznált forrásokból, hogyan szelektálják és hamisítják meg az átvett gondolatokat, hogyan egyszerűsítik le és konfekcionálják a kispolgárság számára, hogyan tákolnak össze ebből az anyagból egy eklektikus, semmi eredetit nem tartalmazó demagóg »világnézetet«, amely a korszak minden reakciós elméletének enciklopédikus feladata.”²²

Sziklai szerint mivel Lukács a harmincas években főleg csak a náciizmus elméletével foglalkozott, így a praxisának elemzése kimaradt, már a világháború alatt íródott művében nem csak a fajelmélet foglalkoztatja, hanem az a felfedezendő tény, hogy milyen kapcsolat áll fenn a fasizmus és a német nép között, „miért hisznek milliós tömegek Németországban a nevetésgesen zagyva fasiszta ideológiában?” Először Lukács a hatást a miszticizmusban, a demagógiában látta, vagyis magát az ideológiát helyezte előtérbe. A negyvenes évek elején már a német nemzet erkölcsi bukásáról és vereségéről beszél, pedig a történelem folyamán már sokkal előnyösebb helyen is álltak. Tehát már nem csak ideológiai, hanem történelmi összefüggéseket is keres. Foglalkoztatja a német nép felemelkedése a demokratikus mozgalom újbóli kiépítése a hitlerizmus bukása után. Filozófusunk megtalálja azokat az antifasiszta erőket (Thomas Mann, Heinrich Mann, Lion Feuchtvanger, Arnold Zweig), amelyek hozzájárulnak majd az új humanizmus és a hagyományok kiépítéséhez.

Sziklai László mintegy hat fejezetben dolgozza fel Lukácsnak a korhoz, a német ideológiához való viszonyulását. Helyet talál itt a Marxhoz vezető útjának és Lukács kommunista esztétikájának elemzése

is. Az írást mintegy ötven oldalas jegyzet követi, amellyel a szerző igencsak megkönnyíti az olvasó dolgát bevezetve azoknak a műveknek, marxista nézeteknek a sorába, amelyeket ő maga, de Lukács György is átfésült, hogy letisztázza a válszokat a fasizmus ideológiájával kapcsolatosan feltett kérdésekre.

„A polgári társadalom, a fasizmus és a hozzá kapcsolódó filozófia kritikája Lukácsnál bizonyos értelemben maga is ideológiai kritika. A marxizmus világszemléleti vonásait hordozza és igyekszik végül is azonosulni az objektíve létező munkásmozgalommal, a cselekvő szubjektummal. Ha Lukács tényleges filozófiai tettét nézzük a harmincas években, akkor egyfelől megállapíthatjuk, hogy megkísérelte a kor világtörténelmi sorskérdéseit példátlan teljességgel megválaszolni. A jelentős gondolkodó korának minden konfliktusát a legnagyobb kínok ellenére is kihordja. A marxista filozófia lukácsi alternatíváját másfelől az döntötte el, hogy lehetséges-e egyáltalán az ésszerűség, a totalitás, a dialektika, a szubjektum és az objektum, az egyén és a közösség egységének pozitív fenntartása, a kritikai szellem feladása nélkül. Mert Lukács ezt vállalta, ezt választotta. És cselekvő hallgatása

választásának nem ára, hanem bére volt.”³

A szerző könyvében igyekszik úgy bemutatni Lukácsot, hogy ne csak egy egyéniséget láttasson, hanem azt a korszakot is megismerjük, amelyben élt, alkotott, fölfedve az összefüggéseket az ideológia és a társadalmi-gazdasági feltételek között; persze tudva azt is, hogy minden eszme visszahat a gyakorlatra, korrigálni tudja magát a történelmet is. Sziklai könyvének jelentősége és használhatósága azonban korlátolt, mert csak azok tudják hasznosítani, akik maguk is jártasak a filozófiában, illetve a marxizmus területén. Lukács nézeteinek előzetes ismerete a feltétel Sziklai véleményének elfogadásához, illetve ami még többet jelentene, egy vita kialakulásához, amire igen érdemesnek találok könyvét.

Gábrics Molnár Irén

Jegyzetek

- 1 Párbeszéd Lukács György nézetéről, Hegyi Béla interjúja alapján megjelent, „Vigilia” — 1970/VI, 401. oldal.
- 2 Sziklai László: Lukács és a fasizmus kora. Magvető, Budapest, 1985, 25. o.
- 3 Ibid, 53. o.

A LUKÁCS GYÖRGY ÉLETMŰVÉHEZ KAPCSOLÓDÓ KÉT, TERJEDELEMRE SZERÉNY KIADVÁNYRÓL

Két olyan kiadványra hívjuk fel az olvasó figyelmét, amely 1985-ben tovább gyarapította Lukács György alkotásainak és a Lukáccsal foglalkozó kiadványoknak a számát, tekintettel a nagy gondolkodó és forradalmár születése 100. évének ilyen úton való megjelölésére. Noha terjedelemben két szerény kiadványról van szó, mondanivalójuk és ez-

által jelentőségük nem kerülheti el érdeklődésünket. Az egyik kiadvány a Győrött megjelenő Műhely című folyóiraté: *Kortársak Lukács Györgyről* (Ansel Éva, Bizám Lenke, Egri Péter, Király István, Kenyeres Zoltán, Köpeczi Béla, Sőtér István, Sziklai László, Tőkei Ferenc és Ungvári Tamás) címmel, 69 oldalon. A másik kiadvány az újvidéki Forum